

3. Gi først en kort presentasjon av hva som kjennetegner romansjangeren til forskjell fra andre sjangrer, og diskuter/drøft deretter om romansjangeren oppstod på 1700-tallet eller før.

I denne oppgaven vil naturligvis svaret på når romansjangeren oppstod avhenge av hvordan denne sjangeren defineres. Jeg vil ta utgangspunkt i to ulike definisjoner, eller sett med karakteristika, og begynner med den som gis i Litteraturvitenskapelig leksikon utgitt på Kunnskapsforlaget.

Definisjon

I artikkelen under stikkordet roman, som er skrevet av Jakob Lothe, er følgende listet opp:

1. Romanen er fiksjon, og gjør i motsetning til eposet ikke krav på å ha rot i virkeligheten.
2. Denne fiksjonen bygger på og viser til leserens livserfaring i tid og rom.
3. Romanen er på prosa, ikke på vers.
4. Romanen er en fortelling som formidles av en tydelig eller mer skjult forteller.
5. Den har personer, hendelser og handling som danner et plot, dvs en dynamisk handlingsutvikling, hvilket innebærer rekkefølge og årsaksforhold
6. Den må ha en viss lengde.

Oppsummert kan vi si at en roman etter denne definisjonen er en lang prosafortelling som handler om noe som kunne ha skjedd med et antall gjenkjennelige personer i et troverdig miljø, uten å påberope seg å være historisk sann.

Hvilken litteratur før 1700-tallet kan muligens passe til betegnelsen roman

Her vil jeg gjennomgå hver sjanger for seg og se om Lothes kriterier passer.

Antikken

De viktige sjangrene epos, drama og lyrikk faller utenfor romanbegrepet ganske enkelt fordi de alle er på vers. Men det ble også skrevet andre ting. ”Äventyrs-och kärleksromaner på prosa författades visserligen redan under antiken men räknades inte till den fina litteratur som lydte under genrelagarna” Bergsten (1990) s.87. Bergsten nevner flere forfattere, som Longos og Heliodoros og Petronius og sier at de har påvirket senere forfattere. Han kaller altså disse tekstene for romaner, men siden jeg vet fint lite om dem kan jeg ikke foreta en direkte sammenligning med Lothes definisjon. Derimot kan jeg anta at siden en fiktiv prosafortelling om noe som skjer med troverdige personer i et gjenkjennelig miljø (eller var det omvendt) er en såpass vid definisjon at det ikke virker urimelig å kunne kalle disse tekstene for romaner.

Chansons de geste

Auerbach skriver om denne sjangeren : [...] ”i chanson de geste. En ridder som gir seg av gårde der, har en bestemt stilling, inngår i en bestemt politisk-historisk sammenheng. [...], men har en funksjon i den virkelige verden – forsvaret av Karls rike mot de vantro, nedkjempelse av dem, omvendelse og så videre.” (Auerbach 2005, s. 140) Kravet om troverdighet er altså oppfylt, men dette er likevel en middelaldersjanger som faller utenfor romanbegrepet, rett og slett fordi dette ikke er prosa, men sanger på vers.

Ridderromaner

Her kan litteraturreksikonet fortelle at ridderromanen handler om riddernes heltmodige bedrifter mot ”onde kjemper og andre overnaturlige vesener”. Denne sjangeren fyller mao ikke kravet om å framstille et troverdig og gjenkjennelig miljø, og er derfor ikke egentlig romaner. I sin omtale av Chrétien de Troyes ridderroman ”Yvain” skriver Auerbach:

[...]begrenser eventyratmosfæren realismen i den høviske romanen. Den får alle fargerike og levende bilder av den samtidige virkeligheten til å vokse opp, liksom rett av marken – altså av eventyrets jordsmonn; den står, som nevnt, uten enhver basis i politiske realiteter. De geografiske, økonomiske og sosiale forhold de støtter seg til, blir aldri forklart. De vokser uformidlet rett ut av sagn og eventyr” (Auerbach 2005 s. 140.)

Om ikke dette skulle være nok til å underkjenne ridderromanene som romaner, så er de i tillegg på vers.

Pikareskromaner

Disse var populære i Spania fra 1500-tallet, og de handler om fattige omstreifere som overlever ved å lyve, stjele og bedra. Sjangeren utleverer også det etablertes dobbeltmoral. ”Pikareskromanene er dermed svært samfunnskritiske bøker” Ridderstrøm 2006, s. 58 Også disse bøkene tilfredstiller Lothes opplistede krav og kan rettmessig kalles romaner.

Don Quijote

Dette er jo ikke en sjanger, men et enestående verk også i den bokstavelige betydningen. Første del utgitt i 1605, og den nevnes ofte som den første moderne roman, men til tross for sin berømmelse dannet den ikke direkte noen skole eller umiddelbare etterfølgere. A. og G.

Store norske leksikon (oppslagsord Cervantes) opplyser at flere russiske diktere ble inspirert av den på 1800-tallet. Verket er en parodi på de livsfjerne ridderromanene og handler om en fattig lavadelig mann på landet som har forlest seg på slike bøker. Han innbiller seg at han egentlig er en vandrende ridder og komikken i verket oppstår som følge av den håpløse avstanden mellom ”ridderens” storslåtte forestillinger og den trauste virkeligheten. Uttrykket ”å slåss med vindmøller” er fremdeles høyst levende på norsk og sikkert i mange europeiske språk. ”Ridderens” reise gir Cervantes anledning til å gi realistiske skildringer av samtiden, og dermed er alle krav om en lang fiktiv prosaskildring med dynamisk handlingsutvikling i et troverdig miljø oppfylt. Dette er en roman.

Foreløpig oppsummering

Denne gjennomgangen viser altså at det etter Lohtes liste fantes romaner i antikken og på 1500-tallet, lenge før 1700 tallets romaner. Hvorfor føles likevel ikke denne gjennomgangen helt tilfredstillende ? Her kan Bergsten komme til hjelp, han skriver [...] det nära sambandet mellan form och innehåll i genrebegreppet. [...] Det är i sammansmältningen av ett visst ämnesinnehåll med en bestämd form som genren uppstår. (s.87)

Hva litteraturen handler om er mao like viktig som formelle kjennetegn når sjangeren skal bestemmes. Dette er nok noe av årsaken til at både Ridderstrøm og Watt ser ut til å ta utgangspunkt i ”roman” som et ferdig begrep og deretter sier noe om hva og hvordan. ”Den moderne roman oppstår i renessansen” (Ridderstrøm 2006, s.57)Vi har allerede en forståelse av hva en roman er før vi har laget en klar definisjon, og dette stemmer også med det Bergsten skriver om hvordan de antikke sjangre oppstod, ”Aristoteles utgick från all den grekiska litteratur han kände till, och [...] abstraherade han ur detta material de egenskaper som utmärker de olika genrerna.” (s.86) Så hva er romanens emne ? Jo, det er ”det moderne”. Rettere sagt så er bakgrunn og forutsetning for romanen hele den enorme samfunnsomveltning som begynte i renessansen, fortsatte med politiske revolusjoner som den franske, og selvsagt den industrielle revolusjon.

Også Lothes leksikonartikkel peker på dette:

"[...] romanen er en moderne sjanger. Romanen er kanskje den litterære sjangeren som er best egnet til å gi et nyansert estetisk uttrykk for det moderne menneskets livserfaring – kjennetegnet ved stikkord som individuell selvstendighet, handlingsfrihet, ensomhet og isolasjon. Slik er det en nær sammenheng mellom romanens fremvekst og modernitetens utvikling fra renessansen og fremover i europeisk kultur."

Et essensielt trekk i denne utviklingen er overgangen fra et statisk samfunn der hver atskilte stand hadde sine funksjoner og hvert menneske hadde sin fastlagte plass innenfor sin stand, til et samfunn med nye grupper, særlig borgerskapet, og med mulighet for den enkelte til å påvirke sitt liv gjennom handling. Det oppstod sosial mobilitet. Stikkordene blir "fra stillstand til bevegelse."

Watts kjennetegn ved romanen

Dette er det andre sett med kjennetegn på romanen, og Watt går mye nærmere selve teksten og skrivemåten enn det Lothe gjør. Watt legger bl.a. vekt på realisme, originalitet, navngiving og spesifikk bestemmelse av tid og sted.

Fra klassisitiske idealer til realistiske enkeltheter

Når realisme brukes som betegnelse på skrivemåten i romaner mener Watt at det kan forvirre fordi realisme i middelalderfilosofien betegnet det forhold at "virkeligheten eksisterer uavhengig av om den blir erfart eller kan erfares." (Filofofileksikon, realisme) mens romanenes realisme, eller "formell realisme" som Lovell kaller det, betyr at sannheten er å finne i det enkelte menneskes erfaring. Innenfor filosofien skjedde altså en utvikling fra (filosofisk) realisme til empirisme eller erfaringsfilosofi. Empiristene mente at det er sansning og refleksjon over sansning som er veien til sann kunnskap om virkeligheten. Det skjer altså en endring fra å vektlegge noe utenfor mennesket, til å legge vekt på erfaringen som mennesker gjør. Denne endringen innen filosofien fikk en parallell innen kunsten, fra klassisismens ytre formkrav til stil og innhold (den tragiske helten må ha "fallhøyde" dvs være verdig som hovedperson) , til (den litterære) realismens vekt på konkret skildring av troverdige enkeltmennesker i spesifikke omgivelser.

Klassisismen hadde strenge regler og god kunst betød å oppfylle de fastsatte krav, tradisjonen uttrykte de "varige verdier" Ridderstrøm skriver at det kan trekkes en "parallell til det

opplyste enevelde, med påbud, regler fra oven [...], med forsvar for det av tradisjonen og Gud innsatte,” (2006 s. 74) Synet hadde også røtter i ny-platonismen. ”Kunstnerisk, skapende virksomhet kan ses på som uttrykk for det mest opphøyde og verdifulle. Kunstverket uttrykker ideenes verden mer direkte enn noen andre ting i sanseverdenen.” (Krogh 2000, s. 357) Kort sagt, kunsten skulle være noe opphøyd, både i innhold og form. Romanene brøt med dette ved å skildre alle deler av samfunnet, med nøyaktig beskrivelse av dagligdagse ting og miljøer, og ved å bruke et mer hverdagslig språk som var naturlig for de ulike personene.

Navngivning

I tidligere litteratur hadde personene ofte bare et fornavn eller et karakteriserende kallenavn. Nå fikk romanpersonene både for og etternavn, og det var realistiske navn som leserne kunne kjenne igjen. Watt skriver at det gjaldt å finne en balanse i det valgte navnet slik at det gjerne kunne antyde noe om personen, men ikke være så karakteriserende at det tjente som en typebetegnelse, nettopp fordi en romanperson ikke var en stilisert skikkelse, men en helt bestemt (fiktiv) enkeltperson med sin egen historie, egne tanker og valg. På 1700-tallet kunne man ikke lenger ”skue hunden på hårene” slik man kunne i middelalderen. I middelalderen var det ikke bare restriksjoner på hvor en person kunne bo (livegenskap), hva en person kunne gjøre, (bare borgere kunne drive handel), men også på hvordan folk hadde lov til å kle seg. Fine stoffer var forbeholdt fine folk, og selv om en håndverksmester hadde råd, så kunne han ikke kle seg i hva han ville. Pga av alt dette så var det nok med et blick på en person for å plassere vedkommende sosialt og noen annen identitet enn denne medfødte var for de fleste utenfor rekkevidde. Alt dette forandret seg i moderniteten og nå kunne man nok vite folks sosiale plassering ved å se på dem, men man kunne ikke lenger se hvor de kom fra og hvor de skulle. Den enkeltes handlinger og retning i livet var ikke lenger bestemt fra fødselen.

Konklusjon

Hvis jeg forstår Watt rett så har han allerede bestemt seg for at romanen er en moderne sjanger oppstått på 1700-tallet, og han leter etter dens forutsetninger og kjennetegn. Hvis vi anser at modernitetens utvikling fra renessansen til 1700-tallet er den historiske forutsetning for innholdet og framstillingsformen i den prosa som kalles novels så blir det en slags sirkeldefinisjon i forhold til oppgaveformuleringen. Da må de antikke prosafortellingene utelukkes, men pikareskromanene og Cervantes faller innenfor begrepet fordi de oppstod i modernitetens fødsel og handler dessuten om reisen, som kan symbolisere bevegelsen i moderniteten.

Litteraturliste

Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon: "Cervantes"

Auerbach, Erich (2005): *Mimesis, Virkelighetsfremstillingen i Vestens litteratur*. Oslo: Gyldendal

Bergsten, S. (1990). "Det klassiske genresystemet". I: *Tekstsamling 2: sjangerteori, bokhistorie og teksteksempler*. Helge Ridderstrøm (red.) Oslo: Høgskolen i Oslo.

Filosofileksikon. *Filosofileksikon* / [redaktør: Poul Lübcke ; forfattere: Arne Grøn ... [et al.] ; oversettelse og språklig bearbeidelse: Ronny Bjune og Arne Høie ; faglig granskning: Jan Brage Gundersen

Krogh, Thomas (2000): *Historie, forståelse og fortolkning. De historisk-filosofiske fags fremvekst og arbeidsmåter*. Oslo: Gyldendal akademisk

Lothe, Jakob, Christian Refsum og Unni Solberg (1997) *Litteraturvitenskapelig leksikon*, Oslo: Kunnskapsforlaget.

Lowell, Terry (?) *Kapitalismen och romanen*. I: *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*. Lars Furuland & Johan Svedjedal (red.) Lund: Studentlitteratur. (1997)

Watt, I. (2000). *Realism and the novel form*. I: *The Rise of the novel: Studies in Defoe, Richardson and Fielding*. I: *Tekstsamling 2: sjangerteori, bokhistorie og teksteksempler*. Helge Ridderstrøm (red.) Oslo: Høgskolen i Oslo.